Sosiaali- ja terveysvaliokunta
stv@eduskunta.fi

Viite: HE 113/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sosiaalihuoltolain, ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamisesta

Asia: Vanhusasiavaltuutetun lausunto

Vanhusasiavaltuutetun lakisääteisenä tehtävänä on edistää ikääntyneiden oikeuksien toteutumista. Osa tehtävää on seurata lainsäädännön kehittämistä ja toimeenpanoa sekä yhteiskunnallista päätöksentekoa sekä arvioida niiden vaikutuksia ikääntyneisiin.

Vanhusasiavaltuutettu on tuonut vuosikertomuksissaan valtioneuvostolle sekä kertomuksessaan eduskunnalle 2024 esille iäkkäiden ihmisten kasvavat vaikeudet saada tarvitsemaansa kotihoitoa tai ympärivuorokautista palveluasumista. Tilanne on vaikeutunut vuosi vuodelta. Näitä palveluja saa yhä pienempi osuus iäkkäistä. Asiakkaiden määrä on myös vähentynyt, vaikka niitä tarvitsevien iäkkäiden määrä on kasvanut. Sen vuoksi asiakkaat ovat palveluihin päästessään toimintakyvyltään huonokuntoisempia kuin aiemmin ja tarvitsevat runsaasti tukea sekä hoivaa. Tilanteesta on raportoinut THL useamman vuoden aikana. Vanhusasiavaltuutettu on saanut viestejä, jotka kertovat, että kyse on ikääntyneiden aidosta vaikeudesta saada tarvitsemaansa kotihoitoa ja päästä ympärivuorokautisen hoitoon silloin kuin he sitä tarvitsevat.

Teknologia on osa vanhuspalveluita nyt ja tulevaisuudessa. Ikääntyneille on mahdollistettava teknologian tuomat hyödyt kuten muillekin ikäryhmille. Vanhusasiavaltuutettu kannattaa teknologian hyödyntämissä ikääntyneiden hoidossa silloin, kun sillä tuetaan ikääntyneiden arkea, toimintakykyä ja hyvinvointia ja huomioidaan heidän itsemääräämisoikeutensa sekä muut perus- ja ihmisoikeudet. Teknologian lisäämisellä ei voida korvata ikääntyneen tarvitsemaa henkilökohtaista apua ja tarvetta kasvokkaiseen kohtaamiseen.

Vanhusasiavaltuutettu ei näe perusteita sille, että henkilöstömitoitusta voitaisiin laskea ympärivuorokautisessa hoidossa teknologian käytön perusteella

Vanhuspalvelulakia ehdotetaan muutettavaksi siten, että iäkkäiden ympärivuorokautisen hoidon henkilöstömitoituksen laskemisessa mahdollistettaisiin teknologian ja teknisen valvonnan ottaminen huomioon silloin, kun niillä olisi henkilöstötarvetta pienentävä vaikutus. Henkilöstömitoitusta arvioitaessa voitaisiin

mitoitusta pienentää enintään 0,04 työntekijää asiakasta kohti, mikäli toimintayksikössä olisi käytössä teknologioita, joilla voidaan korvata välitöntä asiakastyötä. Toteutuneen henkilöstömitoituksen olisi kuitenkin aina oltava vähintään 0,6 työntekijää asiakasta kohti.

Koska teknologian ja teknisen valvonnan käyttöön ottamisella voidaan alentaa henkilöstömitoitusta 0,04 työntekijää asiakasta kohti, mutta ei kuitenkaan alittaa vaadittua 0,6 henkilöstömitoitusta, ehdotuksen tarpeenmukaisuus on kyseenalainen. Teknologiaa voidaan hyödyntää monipuolisesti, mutta lähtökohtaisesti henkilöstömitoituksen on perustuttava asiakkaiden tarpeisiin.

Vanhusasiavaltuutetun on keskustellut hyvinvointialueiden johtavien viranhaltijoiden sekä palveluntuottajien kanssa teknologian käytöstä ja he ovat tuoneet esille, että teknologialla ei voi olla merkittävää roolia ympärivuorokautisen palveluasumisen henkilöstömitoituksen laskemisessa. Myös THL näkee omassa arviossaan teknologian hyödyntämisen tärkeäksi, mutta toteaa, että tarvitaan lisää tietoa teknologian käytön vaikuttavuudesta. Vanhusasiavaltuutettu yhtyy näihin näkemyksiin eikä kannata vähimmäishenkilöstömitoituksen alentamista teknologioiden käyttöön perustuen.

Ympärivuorokautisessa hoivassa olevien monisairaiden ja hyvin iäkkäiden asukkaiden tilanteet vaihtelevat paljon viikosta tai päivästä toiseen. Esimerkiksi yöaikaan on välttämätöntä, että erityistilanteita varten hoivakodissa on riittävästi henkilökuntaa saatavilla. Monessa yksikössä on jo nykyisellään yksi yöhoitaja, josta on mahdoton enää karsia, vaikka teknologiaa olisikin käytössä. Myös yksikön koko tai toimitilojen rakenne voi vaikuttaa siihen, että yksikössä tarvitaan tavallista enemmän henkilökuntaa.

On tärkeää seurata sitä, miten mahdollinen teknologian käytön vapauttama hoitajien työaika yksikössä käytetään. Iäkkäiden palveluissa on tunnistettu iäkkäiden kannalta hyvin keskeisiä kehittämiskohteita (esim. ulkoilu), joihin vapautuva aika tulisi käyttää mitoituksen alentamisen sijaan. THL:n arviointitutkimuksessa raportoitiin heikko mutta johdonmukainen signaali siitä, että mikäli teknologian käyttö yksikössä vähentää asiakkaan hoitajalta saamaa huomiota ja aikaa, asiakkaat voivat kokea tämän kielteisesti. Sosiaalisen vuorovaikutuksen väheneminen voi ilmetä levottomuutena ja psykososiaalisen hyvinvoinnin heikentymisenä. Tästä näkökulmasta katsottuna teknologian käyttö voikin vähentää palvelujen vaikuttavuutta.

Mikäli teknologian käyttö huomioidaan henkilöstömitoituksen laskemisessa, on varmistettava, että henkilöstömitoitus vastaa ensisijaisesti asiakkaiden palvelujen tarvetta. Mitoitusta voidaan teknologian avulla harkita laskettavaksi ainoastaan sellaisissa tilanteissa, joissa asiakkaiden tarpeet sen aidosti mahdollistavat.

Erityisesti kotihoidossa on varauduttava teknologian toimimattomuuteen

On myös hyvä huomata, että esimerkiksi automaattiset lääkeannostelijat saattavat toimia virheellisesti tai lakata toimimasta esimerkiksi tietoliikennekatkojen yhteydessä. Kuten esityksessä todetaan, kotona käytettävien hoitoteknologioiden

laajoissa häiriötilanteissa palveluntarjoajan tulee varmistaa asiakkaiden turvallisuus fyysisten hoitokiertojen avulla, jotta asiakkaiden tilanne ei vaarantuisi. Tällaisten tilanteiden varalta on henkilöstöä oltava riittävästi, jotta työntekijöiden työlistalle on mahdollista lisätä tällaisia ylimääräisiä tarkastuskäyntejä. Myös arvioidussa säästöpotentiaalissa on huomioitava, että osa etäkäynneistä täytyy ajoittain muuttaa tavallisiksi käynneiksi.

Vanhusasiavaltuutettu näkee tarpeelliseksi säästöpotentiaalin arvioimisen uudelleen

Esityksen säästöpotentiaalia arvioitaessa ei ole huomioitu kotihoidon ja ympärivuorokautisen hoivan asukkaiden kasvavia palvelutarpeita. Vanhuspalveluiden piiriin pääsevillä ikääntyneillä on viime aikoina ollut aiempaa heikentyneempi kognitiivinen ja sosiaalinen toimintakyky (Aaltonen ym. 2025).

Koska sekä kotihoidon että ympärivuorokautisen hoidon asiakkaat ovat entistä huonokuntoisempia ja tarvitsevat entistä enemmän henkilökohtaista apua, on teknologiasta saatava hyöty heidän kohdallaan hyvin rajallinen. Kun ympärivuorokautisen hoivan asukkaat ovat yhä heikompikuntoisia, ei voida olettaa, että henkilöstömäärää voidaan alentaa.

On selvää, että etäpalveluja kannattaa kehittää kotihoidossa, jotta jokaiselle iäkkäälle löydetään sopiva palvelumuoto. Esitysluonnoksessa kuitenkin todetaan, että kotihoidon etäkäyntejä lisäämällä voidaan säästää 16,2 miljoonaa euroa. Vain noin puolet kotihoidon yksiköistä pystyi tuottamaan asiakkaille vähintään suunnitellun määrän palvelutunteja vuonna 2023 (THL, kotihoidon riittävyyden seuranta). Palveluihin tarvittaisiin siis lähes kaikilla alueilla nykyistä enemmän resursseja.

Etähoidolla voidaan korvata perinteisiä käyntejä vain tiettyyn rajaan asti. Varsin vähän tiedetään siitä, kenelle etäkäynnit sopivat ja miten ne vaikuttavat iäkkäiden asiakkaiden hyvinvointiin verrattuna kotikäynteihin. Teknologioiden hyödyntäminen vaatii investointeja ja henkilöstön ja asiakkaiden osaamiseen panostamista. Jos etähoidon lisäämisen kannustimet ovat liian suuret, on vaara, että sitä järjestetään sellaisissa tilanteissa, joissa iäkäs tarvitsisi apua kotiin.

Kotihoidon saatavuus on heikentynyt ja kotihoidon kriteerit tiukentuneet. THL:n seurantietojen mukaan kotihoidon asiakkaat tarvitsevat aikaisempaa enemmän apua ja hoitoa. Koska kotihoidon palveluista on selvästi pulaa koko maan tasolla, ei ole perustetta vähentää kotihoidon rahoitusta. On välttämätöntä kasvattaa kotihoidon käyntimääriä, sillä asiakkaiden määrä ja tarpeet kasvavat, kun iäkkäiden määrä kasvaa.

Asiakkaan suostumus ja turvallisuus olennaisia teknologian käytöstä päätettäessä

Hallituksen esityksessä ehdotetaan muutettavaksi sosiaalihuoltolakia siten, että teknologisten ratkaisujen käyttäminen sosiaalihuollon palveluissa olisi mahdollista asiakkaan perusoikeuksia kunnioittaen ja yhdenvertaisesti koko maassa.

THL:n Vanhuspalveluiden tila -seurannassa havaittiin, että nykyisellään vanhuspalveluissa on hyvin kirjavia käytäntöjä siitä, kysytäänkö asiakkaalta tai asukkaalta suostumus teknologian käyttöön. Vanhusasiavaltuutettu ja monet muut tahot ovat korostaneet sitä, että Suomeen tarvitaan erityisesti iäkkäiden palveluihin asiakkaiden itsemääräämisoikeutta turvaava lainsäädäntö. Sen valmistelua on lykätty usean hallituskauden aikana.

YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea (CESCR) on suositellut Suomea laatimaan lainsäädännön, joka turvaa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden ja potilaiden itsemääräämisoikeuden. Myös ikääntyneiden ihmisoikeuksien toteutumista valvova itsenäinen asiantuntija Claudia Mahler otti asiaan kantaa. Hän suositteli maavierailunsa perusteella, että Suomessa on ikääntyneiden palvelujen osalta tarpeen säätää oikeudellisista takeista mukaan lukien itsemääräämisoikeuden edistäminen sekä ikääntyneiden terveydenhuollon ja sosiaalipalvelujen rajoittaviin toimenpiteisiin liittyvät seikat.

Itsemääräämisoikeuden edistämisestä tai rajoittamisesta sosiaali- ja terveydenhuollossa on tällä hetkellä niukasti lainsäädäntöä. Vanhusasiavaltuutettu näkee, että itsemääräämisoikeutta turvaava lainsäädäntö vahvistaisi myös tässä ehdotuksessa esitettyjen muutosten kuten asiakkaan suostumuksen ja turvallisuuden kysymysten arviointia ja toimeenpanoa.

Säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, että ”Ammattilainen voi katsoa, että teknologinen ratkaisu soveltuisi asiakkaan palveluun eikä teknologisen ratkaisun käyttöönotto vaadi asiakkaan suostumusta”. Tätä on syytä täsmentää. Asiakkaan omalla mielipiteellä ja näkemyksillä tulisi olla ratkaiseva vaikutus siihen, mitä teknologiaa otetaan käyttöön hänen kodissaan. Teknologista ratkaisua ei pitäisi ottaa käyttöön, mikäli asiakas vastustaa sen käyttöönottoa. Tämä koskee erityisesti erilaisia asiakkaan ja asukkaan yksityisyyteen kajoavia teknologisia ratkaisuja.

Iäkkään ihmisen liikkumista ja muuta toimintaa rajoittavien teknologioiden kuten ihmisen tuoliin tai sänkyyn kiinnittävien teknisten välineiden sekä hygieniahaalareiden ja lähes jokaisessa yksikössä käytettävien ulko-ovien sähköisten lukitusjärjestelmien käytöstä iäkkäiden hoidossa puuttuu edelleen lainsäädäntö, joka turvaisi iäkkään asiakkaan oikeudet. Sen vuoksi on erittäin tärkeää, että nyt valmisteilla olevalla lainsäädännöllä ei lisätä rajoittavien teknologien käyttöä vaan turvataan se, että rajoittavan välineen käyttö on viimesijaisin keino iäkkään henkilön turvallisuuden ja muun hyvinvoinnin varmistamiseksi.

Tekninen valvonta sosiaalihuollon yksiköissä

Hallituksen esityksessä sosiaalihuoltolakiin ehdotetaan lisättäväksi säännös teknisestä valvonnasta sosiaalihuollon toimintayksikössä. Teknologisia ratkaisuja hyödynnetään ja teknistä valvontaa toteutetaan jo nykyisellään, joten on kannatettavaa, että luodaan säännöspohja, jolla turvataan yksilön perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Vanhusasiavaltuutettu katsoo, että tekninen valvonta sosiaalihuollon toimintayksiköiden yleisissä tiloissa on perusteltua silloin, kun sillä voidaan parantaa asiakkaiden turvallisuutta, ennaltaehkäistä uhkaavia tilanteita ja lisätä aikaa henkilökunnan ja asiakkaiden välisiin kohtaamisiin. Valvonnan on oltava perusteltua, rajattua ja valvottavien on oltava tietoisia valvonnasta. On tärkeä kyetä varmistamaan, että teknistä valvontaa ei käytetä korvaamaan puutteellisia henkilöstöresursseja. On hyvä, että hallituksen esityksessä on mukana säädös, jonka mukaan teknisestä valvonnasta on ilmoitettava näkyvästi asukkaille ja henkilökunnalle sekä vierailijoille.

Teknologian käytöstä sovittava asiakassuunnitelmaa tehtäessä

Sosiaalihuoltolakia ja vanhuspalvelulakia ehdotetaan muutettavan siten, että asiakassuunnitelmaa laadittaessa olisi arvioitava, voidaanko asiakkaan palvelutarpeisiin vastata teknologisilla ratkaisuilla huomioiden, mitä sosiaalihuoltolain uudessa 47 §:ssä säädetään. Hyvinvointialueella olisi siis jatkossa velvollisuus arvioida voidaanko teknologisten ratkaisuja hyödyntää asiakkaan sosiaalipalveluja toteutettaessa.

Asiakkaalla täytyy olla tosiasiallinen mahdollisuus kieltäytyä teknologisesta ratkaisusta. Silloin palvelu on tarjottava jollain muulla tavalla huomioiden kuitenkin asiakas- ja potilasturvallisuus.

Koska teknologioita käytetään jo nykyisellään monipuolisesti, on perusteltua, että näistä käydään keskustelu jo palvelutarpeiden arvioinnin yhteydessä ja selvitetään ikääntyneen ihmisen ja hänen läheistensä kanta ja tarpeet näiden palveluiden osalta. Ikääntyneiden ympärivuorokautisen palveluasumisen ja kotihoidon asiakkaiden tilanteet ovat vaihtelevia ja vointi voi muuttua nopeastikin. On siis syytä huomioida, että tätä arviointia päivitetään riittävän usein.

Esityksessä todetaan, että hyödynnettävä teknologia ei edellytä erillistä suostumusta, sillä asiakkaan itsemääräämisoikeus ja osallistuminen toteutuvat jo voimassa olevan lain mukaan osana palvelutarpeen arviointia ja asiakassuunnitelman laatimista. Vanhusasiavaltuutettu on jo aikaisemmissa kannanotoissaan peräänkuuluttanut itsemääräämisoikeuden turvaavan lainsäädännön laatimista turvaamaan sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden ja potilaiden itsemääräämisoikeutta. Tällainen lainsäädäntö vahvistaisi myös tämän esityksen tulkintoja vanhuspalveluiden asiakkaiden itsemääräämisoikeudesta.

Asiakasmaksun periminen turva-auttamispalvelusta osana kotihoitoa

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettua lakia ehdotetaan myös muutettavaksi. Laissa säädettäisiin asiakasmaksun perimisestä niissä tilanteissa, kun asiakkaan kiireelliseen avun tarpeeseen vastattaisiin käyttäen sosiaalihuoltolain 47 §:ssä tarkoitettua teknologista ratkaisua. Muutoksen tarkoituksena on mahdollistaa asiakasmaksun periminen turva-auttamispalvelun toteuttamisesta osana kotihoitoa.

Esityksessä todetaan näin toimittavan jo tällä hetkellä, joten muutos ei vaikuta asiakkaiden maksuihin. Iäkkäiden kannalta olennaista on se, että he saavat tiedon siitä mitä kotihoitoon kuuluu ja mitä kotihoidon eri osien kustannukset ovat heille itselleen.

Tarvitaan kansallinen strategia teknologian hyödyntämiseksi

Vanhusasiavaltuutettu pitää tärkeänä sitä, että laadittaisiin kansallinen strategia teknologian hyödyntämiseksi ikääntyneiden hoidossa. Strategian yhteydessä olisi hyvä käydä julkinen keskustelu siitä, mikä merkitys teknologioilla on ikääntyneiden laadukkaalle ja vaikuttavalle hoidolle sekä iäkkäiden hyvinvoinnin ja toimintakyvyn edistämiselle. Näin olisi mahdollisuus avata keskustelu myös muun muassa järjestöjen, säätiöiden ja kuntien mahdollisuuksista tukea vanhuspalveluiden ja erityisesti kotihoidon ja yhteisöllisen asumisen asiakkaiden hyvinvointia ja toimintakykyä myös teknologiavälitteisesti.

Ilman nykyistä selvästi systemaattisempaa iäkkäiden toimintakyvyn edistämistä ei pystytä hillitsemään iäkkäiden palveluiden tarpeen erittäin nopeaa kasvua. Sen vuoksi on erittäin tärkeää, että teknologioita hyödynnetään toimintakyvyltään jo jonkin verran heikentyneiden iäkkäiden toimintakyvyn kohentamiseen ja ylläpitämiseen.

Vanhusasiavaltuutettu korostaa teknologian käyttöä hyvänä apuvälineenä ikääntyneiden palveluissa. Teknologian avulla on mahdollista parantaa hoidon laatua ja kohdentaa työntekijöiden aikaa paremmin asiakastyöhön. Olennaisinta on, että teknologian hyödyntäminen vanhuspalveluissa perustuu aina ensisijaisesti ikääntyneiden ihmisten tarpeisiin.

Helsingissä, 3.11.2025

Vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo
Erityisasiantuntija Vilhelmiina Lehto-Niskala

Lähteet

Saana Saske, Kim Josefsson, Timo Karttunen, Jesse Sorvali (2024) Vanhuspalvelujen tila 2023 : Kotihoidon asiakkaille suunniteltu palvelutuntien määrä toteutuu puolessa yksiköistä. Tilastoraportti 16/2024

Mari Aaltonen, Johanna Edgren, Rauha Heikkilä, Kim Josefsson & Katja Ilmarinen. Ikääntyneiden palvelut. Teoksessa Tilannekuvia hyvinvointialueilta. THL raportti 3/2025

Alastalo ym. Teknologioiden käytön huomioiminen ympärivuorokautisen hoidon henkilöstömitoituksessa. THL työpaperi 10/2025

THL 2024. Kehittyvät iäkkäiden palvelut Suomessa Vanhuspalvelujen tila -seurannan tuloksia 2023. THL raportti 5/2024

Ikääntyneiden ihmisoikeuksien toteutumista valvovan itsenäisen asiantuntijan Claudia Mahlerin raportti hänen maavierailultaan Suomeen (linkki Ihmisoikeuskeskuksen teettämään käännökseen)
https://bin.yhdistysavain.fi/1586428/0sRX1RsUjZ24VVNt2AUn0YvVCw/Claudia%20Mahlerin%20raportti-FI.pdf

United Nations, Committee on Economic, Social and Cultural Rights E/C.12/FIN/CO/7: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. E/C.12/FIN/CO/7: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland | OHCHR